Володимир АРЄНЄВ

ПОВЕРНЕННЯ

Коли старого затягли до камери, він уже не чинив опору, тільки дивився на вартових примруженими підсліпуватими очима. Мовчки кліпав віями, наче ображена дитина, яка все зробила, як батько звелів, а той, замість дати обіцяного медового пряника, взяв та й висік.

Вартові буквально на руках внесли сухорляве тіло й кинули полоненого на підлогу. Він упав — і тієї ж миті відчув у роті солонавий присмак крові...

Десь позаду, за завісою в’язкого туману, клацнув у замку ключ. Один із вартових, той, що тримав полоненого за праве плече, гладкий, з обгорілою, облупленою шкірою на щоках, голосно зітхнув:

— Послав же Бог божевільного!

Другий промовчав: чіпляв на пояс ключ. За хвилину обидва пішли геть, гуркочучи підкованими закаблуками чоботищ.

Старий тим часом прийшов до тями, перевернувся зі спини на живіт і почав потроху підводитися. Туман перед очима вже розвіявся — можна було побачити брудну підлогу, всю в рудому шматті соломи, оберемок тієї ж таки соломи в дальному кутку, два лежаки, маленьке віконце вгорі. З правої полиці звисала чиясь нога. Вона метлялась у широкій латаній штанині, неначе язичок у дзвоні. Короткий чобіт поважно опустив донизу краєчок відірваної підошви.

Старий підвівся і відразу ж сів, не втримавшись на ногах. ...Били сильно. Та найболячіше було, коли кидали каміння... Від одного лише

спогаду йому перехопило подих, він закашлявся, здригаючись усім тілом. Довга скуйовджена борода теліпалася химерним маятником.

Коли напад минув, до ноги на полиці приєдналася ще одна. Затим обидві зіскочили на підлогу, почулося ляскання — і раптом старий побачив перед собою руки в подертих рукавицях. Руки простягали кварту.

Старий нахилився усім тілом уперед, припав до подряпаного краю губами; вода тоненьким прохолодним струмком зволожила рот.

Утамувавши спрагу, він вдячно кивнув, потім знову спробував підвестися. Власник рваних рукавиць поставив кварту на місце та підтримав старого за плечі. Удвох вони дісталися оберемка соломи, сяк-так співкамерник посадовив старого, спер об стіну. Затим знову забрався на полицю і вже звідти запитав, ліниво тягнучи слова:

— За що посадили?

Це цілком резонне запитання викликало у старого бурю почуттів. Він спробував підвестися — не зміг і знову повалився на солому, скажено метляючи головою, і тихенько загарчав, наче звір у клітці, що побачив своїх ловців.

— Годі, годі, — заспокійливо мовив старому співкамерник. — Відпочинь трохи, потім розкажеш.

Він позіхнув, ноги у дірявих чоботах зникли з поля зору, і незабаром з полиці долинуло хропіння.

Старий заплющив очі й спробував заспокоїтися. Врешті-решт, не гоже йому поводитися, наче простолюдину. Але він знав, що це слабка втіха. Тепер, опісля всього, він був саме простолюдином — і ніким більше. До того ж, ще й самозванцем!

Перед очима самі собою постали брудні обличчя, перекошені чи то від злості, чи то від страху, і в повітря злетіло каміння, і криком хляснуло по вухах: "Самозванець! Погляньте лишень, великий Мерлін повернувся! Ну ж бо, зачаруй нас, перетвори на гидотних жаб! Не можеш? Дивіться, він не може. Камінням його, камінням — нехай знає, як ганьбити велике ім’я!"

І так було майже на всьому шляху до столиці. Лише тут, у місті, за спиною у старого несподівано з’явилися вартові, заломили руки: "У холодну його! У холодну!"

Можна було б удати з себе жебрака, та після першого ж кпину (ще тоді, біля Пагорба) щось в ньому зламалося, і він уже був неспроможний пересилити власну гордість. Мабуть, причиною тому став ущіпливий крик з натовпу: "Якщо ти жебрак, то й жебрач, а не сунься у Мерліни! Інакше станеш, як і Мерлін, — мертвим!"...

Солоний присмак у роті не зникав. Старий знову спробував підвестися — цього разу вдалося. Тримаючись за стіну, він підійшов до порожньої полиці, на яку власник подертих чобіт поставив кварту. Як старий і сподівався, окрім кварти, там лежав ще й глевкий шмат хліба. Простягнувши руку, в’язень уп’явся пальцями і видер трохи м’якушки.

Смаком вона нагадувала мох. Так, йому доводилось їсти мох. І ще багато чого іншого, щоб якось дістатися столиці.

Чи ж дійсно треба було?..

Старий проковтнув шматок, який мало не застряв у горлі, і повернувся назад, до оберемка соломи. Замислився.

Натовп... Той самий натовп — були часи — дивився на нього із зачудуванням й острахом. Чи був день похмурий, чи ясний, варто було йому з’явитися — або поряд із Артуром, або самому — натовп зітхав

єдиною людиною, здригався та встромляв свої очі в нього — великого чаклуна Мерліна. Були часи: вітер розвівав барвисті знамена, виблискували та брязчали обладунками лицарі, Артур вихоплював із піхов Ескалібур і здіймав до неба. І починав говорити, але натовп — о, цей підступний зажерливий звір на ймення Натовп! — він дивився на нього, Мерліна, а не на свого короля. І навіть біля Круглого Столу — звичайно, чаклун сидів окремо — навіть тоді, приймаючи якісь рішення, час від часу лицарі поглядали на нього: як Мерлін ставиться до того, що відбувається. А потім приходив Артур і радився — не завжди, з кожним роком усе рідше й рідше, але приходив. Він міг потім вчинити зовсім по-іншому, проте вислуховував чаклуна уважно, мовчки і лише зрідка ставив запитання.

Були часи...

Однак усе змінюється. Лише натовп залишається самим собою — хижою істотою, яка ладна зжерти тебе, варто лише виказати слабину.

Він виказав. Точніше, слабина сама вилізла назовні: так вилазить із розірваного кожухаря шмат вати... Тому що, як з’ясувалося, сили у старого не було. Він повернувся у світ безпорадним, тож, до певної міри мали рацію ті, хто вважав його просто нахабою-старцюгою.

Власне, частково він сам винен у тому, що сталося. Останніми роками, перед тим, як опинився у Пагорбі, він дуже турбувався за свою магічну силу і не винайшов нічого кращого, аніж вкласти майже всю її у єдину річ, таке собі вмістилище, яким ніхто б не міг скористатися — ніхто, крім нього. А потім він опинився у Пагорбі, а амулет — залишився у столиці. Ех, знайти б його тепер!... і все відразу стане на свої місця. Він знову стоятиме опліч короля, хто б ним зараз не був, він знову незримо вестиме по життю правителя, отримуючи все необхідне для власного життя. Він...

Старий не помітив, як заснув, а прокинувшись, виявив, що у камері вже темно. Зрештою, це не заважало йому — навпаки. Останнім часом яскраве світло дратувало очі, вони безперервно сльозилися. Темрява ж заспокоювала. Ніч — час чаклунства, час сили, яка більшості недоступна.

"З певного часу — тобі теж".

— Ага, — почувся знайомий голос. — Доброго ранку, точніше, доброї ночі. Відпочив?

Старий кивнув, потім збагнув, що співкамерник може не побачити:

— Так.

— От і добре, — сказав власник подертих рукавиць. — Бо я вже вмираю від цікавості. То чим же ти не догодив місцевій владі?

Старий підвівся з соломи, долонею пригладив волосся, скривився, коли палець застряв у спутаному пасмі. Співкамерник терпляче чекав.

— Вони вважають мене самозванцем, — зізнався старий.

— Та ну?! І за кого ж ти мав необережність себе видати?

— Я ні за кого себе не видаю! — огризнувся старий. — Я і є — він.

— Хто "він"? — позіхнув співкамерник.

— Мерлін.

— Величний і жахливий? — власник подертих рукавиць зайшовся реготом.

Потім похитав головою:

— Якщо ти Мерлін, то чому ж сюди потрапив? Треба було їх усіх — на жаб! Ну ж бо! — Чоловік зістрибнув на підлогу і запалив невідомо звідки видобутий недопалок свічки. Кресало заховав у кишеню, а недопалок в низенькому підсвічнику з широкою ручкою та товстим шаром топленого воску тикнув ледь не під самий ніс старому. Той зморщився і рукою відштовхнув підсвічник. Тепер він міг нарешті роздивитися співкамерника. Це був чоловік середніх літ, з густою чорною бородою, в брудному ношеному одязі, до якого анітрохи не пасувала яскраво-червона троянда, встромлена в дірку на куртці. Дірка була зліва, якраз де серце, отож здалека навіть могло здатися, що власник драних чобіт поранений і стікає кров’ю — таким насиченим був колір квітки.

Чорнобородий, сповна надивившись на старого, похитав головою і пробурмотів:

— Схожий.

— Що означає "схожий"?! — обурився той, бризкаючи слиною. — Я і є Мерлін!

— Невже? — іронічно підняв ліву брову співкамерник. — Тоді чому ж ти тут? Зрештою, здається, я повторююсь — пробач. Пробач-те. Але мені цікаво, будь вже такий ласкавий, задовольни дурненького — чому?

— Бо не можу, — пробурчав старий. — Втратив силу.

— А-а, — ліниво протягнув чоловік, поправляючи червону троянду. — Тоді зрозуміло... І що тепер робитимеш?

— Піду до короля, — відповів старий, сподіваючись у відповідь почути сміх або чергові кпини.

Сміху не було, і він запитав:

— Хто нині за короля?

— Невже ти досі не дізнався? — щиро здивувався співкамерник.

— Не до того було, — відмахнувся старий.

— Розумію, — погодився власник подертих рукавиць. — То знай: нинішнього короля звуть (як, до речі, і мене) Генріхом. Легко запам’ятати, еге ж?

Його співбесідник кивнув і схилив голову, заглибившись у свої думки.

— А я, — сказав Генріх, похитуючи у повітрі чоботом, що хижо роззявив пащу, — а я от гадаю: виходить, правду люди казали.

Старий розгублено звів на нього погляд, знизав плечима і знову поринув у безодню спогадів.

— Гадаю, — провадив далі власник подертих рукавиць, анітрохи не збентежений такою відвертою зневагою, — гадаю, недаремно люди казали, що кілька тижнів тому у Пагорб влучила блискавка і розколола його навпіл. Але ж багато хто не вірить.

Він уп’явся очима у старого — чекав відповіді.

Той роздратовано почухав під бородою:

— Хай не вірять! Я їм усім доведу!

— Та ж вся штука в тому… — жваво продовжував Генріх, але стукіт чобіт у коридорі перервав його балаканину.

Двері прочинилися. Гладкий вартовий зітхнув і, колихаючи щоками, несподівано віддав честь:

— Ваша величносте, завтра прибуде посол. Коли зволієте прийняти?

Король зістрибнув із тюремного лежака і махнув рукою:

— Завтра, нехай його запросять на обід. І, — додав він, коли вартовий уже зібрався йти, — будь тут де-небудь поблизу. А краще, залиш мені ключа.

Товстун так і зробив; уклонився і покрокував геть. Генріх закрив двері зсередини і знову всівся на полицю.

— Багато води спливло, — сказав він уже іншим голосом, спокійним та владним. — Багато води спливло з того часу, як Артур помер, а ти був приспаний у Пагорбі. Про тебе забули, лишилися тільки легенди, але ти в них — не такий, як у житті. Тому й каміння. Їх лякає одна лише думка про те, що навіть великий Мерлін, чаклун і провидець, може постаріти. Вони ладні вбити тебе, аби тільки залишився твій образ. І якщо дати їм таку можливість, вони так і вчинять.

Старий звів на Генріха розгублений погляд:

— Але чому? Адже ти знаєш, що мою могутність іще можна повернути. Ти, королю, ти напевне знаєш: справа лише у моєму амулетові. Ним не може скористатися будь-хто інший, окрім мене, він має зберігатися де-небудь у Камелоті. Троянда, яскраво-червона троянда, що ніколи не в’яне і ніколи…

Несподівано його погляд упав на квітку, що стирчала з дірки в куртці Генріха.

— Камелота більше немає, — різко мовив король. — А амулет — ось він, зі мною. Але за ці роки він уже втратив усі свої магічні властивості. А ми дуже давно відмовилися від послуг магів. Це надто клопітно і ненадійно. Я намагаюсь пояснити тобі те, у що ти не хочеш повірити — ти нікому тут не потрібен. Світ живе інакше, не так, як це було за артурових часів. Так, ви обидва, і ти, і Артур, потрібні людям — але тільки як символи. І народ хоче вірити в те, що ви коли-небудь повернетеся — однак ніколи не допустить, щоб ви повернулися насправді. Ви добре слугуєте як герої казки. Як дійсність ви нікому не потрібні.

— Дай! — очі старого блищали, він простяг свої висохлі зморшкуваті руки живої мумії, вони тремтіли. — Дай! Дай мені її! Дай!

— Повторюю, вона вже втратила усю свою силу, — сказав король.

— Утім, — додав він, трохи поміркувавши, — я дам її тобі. Бери.

Він витяг троянду з дірки, вколовся шпичаком і роздратовано поклав скривавлений палець до рота. Іншою рукою Генріх передав троянду старому, і той обережно, наче немовля, прийняв її.

Король зачудовано спостерігав за тим, як старий намагається щось вдіяти. Генріх не знав, що саме, та й не бажав втручатися у справи чаклунів. Хоча сучасні чаклуни були незрівнянно слабкішими за цього.

Старий вовтузився з квіткою довго, близько години. Весь цей час король змушений був чекати. Він чекав. До обіду з послом було ще далеченько. А у нього залишалася тут незавершена справа.

Через годину старий визнав свою безпорадність. Він розпачливо похитав головою, але мусив змиритися. Силу втрачено. Схоже, втрачено назавжди.

— Не можу, — прошепотів він, повертаючи троянду Генріхові. Той причепив її на куртку і присів біля старого.

— Ну і що тепер? — запитав король. — Що робитимеш тепер? Адже померти ти можеш лише за власним бажанням. Отож попереду іще багато років. Де ти думаєш їх провести?

Старий деякий час мовчки блукав спустошеним поглядом по камері. Потім звів очі на Генріха:

— Ніде. Ти ж можеш принести мені мотузку і стілець, чи не так?

Король скривився:

— Навіщо? Життя прекрасне, навіть без чаклунства.

— Ти не розумієш, — похитав головою старий. — Той, хто колись був Мерліном, не зможе жити простим жебраком.

— Чому жебраком? Радником короля, наприклад.

— Той, хто колись був Мерліном, не зможе жити простим жебраком, — повторив старий. — І простим радником короля — теж.

— Гаразд, — зітхнув Генріх. — Але чому мотузка? Чи не простіше трунок?

— Не подіє, — криво посміхнувся старий. — Я знаю.

Генріх мовчки кивнув і піднявся.

— Може, іще чогось? — запитав він наостанок.

— Більше нічого, — відповів старий. — Більше нічого.

Король вийшов з камери і замкнув за собою двері на ключ, що залишив йому вартовий. У сторожці він віддав відповідні розпорядження й пішов до кімнатки, де лежав його одяг, щоб перевдягнутися.

"Все-таки, люди не брехали, — думав Генріх, крокуючи довгим тюремним коридором. — Це насправді був він. І, дякувати Богові, я врятував державу від цієї небезпеки. Усе вийшло навіть легше, аніж я планував. І дякувати Богові".

Він витяг із дірки в куртці троянду, знову вколовся, вилаявся і жбурнув квітку на підлогу. Потім наступив ногою, розтерши ніжні пелюстки в яскраво-червону пляму. І пішов далі, думаючи про іншу троянду — ту, що вже кілька століть зберігається під ковпаком в забороненій башті, свіжа, як і в давні часи, які перетворилися тепер лише на красиві легенди. Красиві легенди про короля Артура, про лицарів Круглого Столу і могутнього чаклуна Мерліна.

У далекій камері гепнувся на кам’яну підлогу кривоногий стілець і худорляве старече тіло захиталося у мотузяному зашморгу.